

PLURALIZAM U HRVATSKOJ – IZAZOV ZA KRŠĆANINA

Ivan KOPREK, Zagreb

Sažetak

Pluralizam zahvaća sve dijelove društva. Hrvatska se izlaskom iz totalitarnog sustava našla u njemu. Crkva u Hrvata je suočena sa snalaženjem u novim prilikama pokušavajući odrediti svoje mjesto i ulogu u novim okolnostima. Kritički prosuđujući nezdrave tendencije, autor zagovara zdravi pluralizam čiji temelj pronalazi u Trojstvenom Bogu. Tek se u toj svijesti čuva prostor za djelatnu ljubav (za ono što je kršćanstvu specifično!) koja drugome omogućuje da bude drugi. Tu je i ontološki temelj društvenog života koji se naziva pluralističkim, demokratskim, tolerantnim, ekumenskim.

Ključne riječi: pluralizam, liberalizam, istina, sloboda, osoba, Crkva, Trojstvo.

Uvod

U kontekstu duhovne situacije vremena u kojem živi čovjek današnjice, pokušat ćemo osvijetliti pozadinu pluralizma u Hrvatskoj kao izazova za kršćanina. Osvijetliti – služeći se riječima nedavno preminulog filozofa E. Levinasa – znači »oduzeti predmetu njegovo opiranje«. ¹ Stoga u opis i prosudbu pluralizma ne želimo ući navijački, nego objektivno poput onih koji osvjetljavaju predmet o kojem je riječ.

1. Pluralizam i duhovna situacija vremena

Kraj je ovoga stoljeća impregniran događajima i razvojem koji su odredili i život pojedinaca i život cjelokupne ljudske zajednice. Živimo u »kulturalno policentričnom« i »prekretnom vremenu«. ² Duh je toga vremena podvojen. ³ Govori se o »nomadskom umu« i »heretičkoj« (tj. izbirljivoj) svijesti. Izrazi kao »individualizam«, »atomizam«, »sekularizam« često služe za etiketiranje modernoga

¹ Usp. E. LEVINAS: *Totalitet i beskonačno. Ogled o izvanjskosti*, Sarajevo, 1976., 28.

² Usp. F. CAPRA: *Wendezeit: Bausteine für ein neues Weltbild*, Bern 1984⁷; E. BISER: *Die glaubensgeschichtliche Wende. Eine theologische Positionbestimmung*, Graz, 1986.

³ Usp. M. FERGUSON: *Die sanfte Verschwörung*, Basel, 1982., 20.

društva prema društvu tradicionalnoga tipa. Propagiraju se »komunikacijsko zajedništvo« i »otvorene institucije«.

Živimo u vremenu ponuda i slobodnog tržišta. Svjetonazori se talože i dijametralno konkuriraju. Ponuđene su različite teorije i kupci bez ikakva kriterija uzimaju od svakoga ponešto.⁴ Miješaju se materijalizam i hedonizam, individualizam i kolektivizam, skepticizam i dogmatizam. Naše je doba doba »hipotetske civilizacije«,⁵ doba u kojem se stvari definiraju i procjenjuju prema funkcionalnosti. Funkcionalna interpretacija stvarnosti provocira potragu za rezervama. U takvoj se civilizaciji ne priznaje ništa bezuvjetno i trajno. Sve je relativno, tj. namjestivo i zamjenjivo.

Nadošlo je vrijeme novog cinizma. Cinički se, u tempu brze promjene, prevlast prepušta hladnoj proračunatosti. Smisao je života suvremenog čovjeka podređen tiraniji uciljno-tehničke racionalnosti koja zatrpava sve što jest i podređuje ga tehničko racionalnoj logici. Nije stoga čudno da suvremeno društvo određuju dvije karakteristike: tehnokratska politika i pluralitet životnih svjetova.⁶

Paradoks je ovakvih tendencija u tome što racionalizacija modernog društva dovodi ne samo do raslojavanja svijeta i života nego i do pretjerane koncentracije na učinkovitost. Društvo uspjeha provocira pitanje o *metodi*. I istina je podložna zakonima kombinacije, »stvarateljskoj fantaziji«. Istine zapravo i nema. Spoznaja je postala samo »more alternativa«.

Današnji je čovjek postao nepovjerljiv prema svemu. Više za njega ne vrijede nikakva načela. Postmodernistička misaona fronta, više nego li osporavan modernizam, potpiruje veću osobnu slobodu i veću permisivnost (prava manjine, prava žena, slobodnije shvaćanje braka, morala), pozivajući na uvažavanje posebnosti bez načela.⁷ »Postmoderna« je u svojoj recepcijskoj tradiciji francuske poststrukturalističke dekonstrukcije (Derrida, Lyotard, Baudrillard), njemačke kritičke teorije druge generacije (Habermas), američkog neopragmatizma (R. Rorty, S. Fish) te talijanske tzv. »slabe misli« (G. Vattimo) izgubila modernističku vjeru u strukture. Pluralizam je postao pragmatična metafizika.

Pragmatizam,⁸ istodobno metoda i filozofija života, ističe hipotetičan karakter svih pojmova te time i eksperimentalan značaj istine. Tu sablažnjava svaka

⁴ Usp. H. U. von BALTHASAR: *Die Wahrheit ist symphonisch. Aspekte des christlichen Pluralismus*, Einsiedeln, 1972., 41.

⁵ Usp. R. SPAEMANN: *Glück und Wohlwollen. Versuch über Ethik*, Stuttgart, 1989., 66 i sl.

⁶ Usp. Th. LUCKMANN: *The Invisible Religion*, New York, 1967.; usp. također D. BELL: *The Cultural Contradictions of Capitalism*, New York, 1976.

⁷ Usp. L. HONNETH, (Hrsg.): *Sittliche Lebensform und praktische Vernunft*, Paderborn-München-Wien-Zürich, 1992., 12.

⁸ Središnji je pojam i suvremene misli posudbenica američke filozofije pragmatizma. W. James je protiv monističkog mišljenja Europe oformio pragmatično-pluralističku filozofiju. Riječ je

filozofija. Za nju nema apsolutne istine. Ona je već odavna postala samo »kći vremena«. Tako današnja filozofija nije više intelektualno okupljalište. Njezin je predmet tek mišljenje (doxa). Ako, dakle, nema apsolutne istine koju čovjek može dosegnuti, ili ako (a to je isto) nema istinitog, onda je istina da nema istine. Čovjek današnjice služi *interesima*. Pojmovi više ne predstavljaju stvarnost o sebi, nego su njezin stenogram.⁹

U fluidnosti u koju ga uvodi filozofija čovjek se današnjega vremena ograničava na to da ga nose emocije. Ističe se spontanost, intuicija, iracionalno. Oživljava se nostalgija i romantika. Primjećuje se potreba psihologizacije stvarnosti. Rastavlja se um i sloboda. Valovi ezoteričnog, spiritističkog, astrološkog ... postaju sve veći i veći. Propovijeda se vraćanje prirodi, mitu i mitologiji. Prije nego je čovjek današnjice došao k sebi, on je na pluralnom tržištu opljačkan, ispraznjen, iscijeđen. Govore mu o zreli, samostalnu, oslobođenu čovjeku koji nikome nije odgovoran.

Današnji je čovjek ogrezao u »šizofreniju« puritanizma i liberalizma.¹⁰ Sve ovo nazivamo jednostavno »naše pluralističko doba«. No, pluralizam vrijednosti i svjetonazora ne temelji se više na nekom čvrstom uvjerenju kao zajedničkom dobru građana. Sociolozi shvaćaju pluralizam kao činjenicu po kojoj u nekom društvu ne postoje zajedničke, jedinstvene vrijednosti i norme nego samo različite, prema kojima se određene skupine osjećaju obvezanima. Liberalističko-pluralistički stav vremena u kojem živimo blještavilom ekrana i rječitošću reklama uspješno grabi našu moć prosuđivanja. Mladi naraštaj gubi moć prosudbe. Mnogštvenost i konkurenciju podupiru današnji massmediji naročito u tome što svoju pozornost skreću na novo, neobično, ekstravagantno. Tako pluralizam sve više i više rastače homogeno socijalno ozračje.

preuzeo od kritičara Hegelove filozofije Hermanna Lotzea. Pod utjecajem Jamesa i Deweya Laski je formirao pluralističku državnu teoriju kao na lojalnosti utemeljeno slobodno društvo. Tu je misao u Njemačkoj nastavio politolog E. Fraenkel u svojem *neop pluralizmu*, u svojoj borbi protiv totalitarizma XX. stoljeća. Tako se u suvremenoj filozofiji govori: 1. o »teoretskom pluralizmu (Usp. H. SPINNER: *Pluralismus als Erkenntnismodell*, Frankfurt 1974.) koji radikalizira i kritizira kritički racionalizam K. R. Poppera i H. Alberta; 2. o ekstremnom anarhizmu P. Feyerabenda kojim su se pozabavili I. Lakatos i Th. S. Kuhn; 3. o teoriji komunikativne racionalnosti (K.-O. Apel, J. Habermas); 4. o metahistorici bez etične podloge. (Usp. A. SCHWAN: *Grundwerte der Demokratie. Orientierungsversuche im Pluralismus*, München, 1978.; A. SCHWAN: *Pluralismus und Wahrheit*, Freiburg, 1981.; J. DETJEN: *Neopluralismus und Naturrecht. Zur politischen Philosophie der Pluralismustheorie*, Paderborn-München-Wien-Zürich, 1988.

⁹ Usp. R. EIFELD: *Pluralizma između liberalizma i socijalizma*, Zagreb, 1992., 26 i sl.

¹⁰ Usp. R. C. NEVILLE: *The Puritan Smile. A Look toward Moral Reflection*, New York, 1987.; Usp. također M. STOCKER: *The Schizophrenia of Modern Ethical Theories*, u: *Journal of Philosophy* 1976.

Ako se napuste osnovne vrijednosti, ne može se više računati na smisleni obzor. On je zamagljen javnim životom bez Boga i odbačen praktičnim nemoralom. Ljudski pošten i kršćanski orijentiran čovjek u Europi je preživljen. Uočava se naglašena laicizacija života koja vodi u opasnost da vlastita mišljenja i stavovi postanu mjerila za donošenje čudorednih odluka ili da mišljenje većine kao većine postane etično mjerilo.

Liberalna država ne traži oblikovanje moralnog identiteta. Slobodno tržište izaziva nemoral i desocijalizaciju. I mnogi su upravo zbog toga dezorijentirani, preopterećeni zahtjevom da sami sebi osiguraju smisao, žive praktični relativizam, udomljuju se u svoj svjetonazor iz osobno probranih, ali pohabanih krhotina. Mnogi na brzinu posežu za eklektičkim i sinkretističkim zakrpkama koje nazivaju »new age«. Kolažna ili nomadska newageovska perspektiva zamagľuje obzor Europe.

Nije stoga čudno da današnji čovjek često i lako napušta kršćanstvo. Otvoreno je tržište za religiozne zajednice koje se konkurentski suprotstavljaju. Čovjek današnjice za sebe traži alternativni život. Na pomolu je novi panteizam, neopoganizam ali i nivelirajuća i uniformirajuća mašinerija. Nikada kao danas nisu maše ostale nijeme za poruku kršćanstva.

2. Pluralizam i Crkva u duhovnoj situaciji vremena

Neopravdano je nekoga nazvati »kulturalnim pesimistom« ako se ne ukaže i na rascjep Crkve i modernoga svijeta. Ako je u XVIII. st. Crkva izgubila intelektualce, a u XIX. st. radnike, onda danas gubi sve.

Pokoncilska euforija – izazvana osjećajem sjedinjavanja s modernim svijetom – nije mogla biti dugoga vijeka. Crkva se mora suočiti s krutom stvarnošću pluralnosti. Više ni u njoj nije moderno govoriti o nekakvoj ukorijenjenosti u trajnost i vrijednost.¹¹ Uznemirujući brojevi o otpadničtvu od Crkve i sve manjem prakticiranju vjere ostaju znakovi neospornoga gubljenja važnosti Crkve i ravnodušnosti prema njoj, a pokatkad i živog neprijateljstva dijela onih koje ona predstavlja.

Ne bismo se trebali čuditi što se ovo previranje ne zaustavlja pred propovjedaonicama i oltarima Crkve. Čak i u samom krilu Crkve pojavľuju se teško previdľjivi znakovi frustracije i rezignacije, kao i opasan manjak orijentacije i perspektive. Postoji kriza unutarcrkvenog ustrojstva. Središnja vlast ima sve manji

¹¹ Usp. K. ADAM: *Das Wesen des Katholizismus*, Düsseldorf, 1949., 18. Usp. također O. SEMMELROTH: *Recht und Grenzen eines Pluralismus in der Theologie*, u: *Stimmen der Zeit* 1972., 75–86.

utjecaj. Očito je da današnjoj Crkvi na Zapadu nije baš sasvim jasno ni gdje se nalazi ni što bi konkretno trebala poduzeti u prilikama u kojima se nalazi.

Kršćanstvo koje se, prema riječima H. Schelskog, pojavilo kao nova istina u starom svijetu, danas stoji kao stara istina pred novim svijetom.¹² Mnogi su i u crkvenim klupama satrveni pitanjem: Zašto bi kršćanstvo bilo više od budizma i drugih istočnih religija? Poplava sektaških, parareligioznih i magijskih kultova sve do sotonizma privlači i osvaja srce mladih da ga zastrašujuće isprazni.

Današnji čovjek kao pripadnik Crkve više ne shvaća da je riječ o njegovu vječnom spasenju. Na toj se pozadini više ne želi shvaćati da je Krist, Sin Božji, apsolutni i jedini Spasitelj i da nema usporedbe s Krišnom ili Muhamedom. Eto, dotaknuli smo čvor: tešku krizu vjere današnjeg čovjeka, vjernika – kršćanina i to ne samo onoga kojeg nazivamo laikom. S teoloških se katedri (često, istina, i u dobroj vjeri) propagira ideja o »nenormativnoj kristologiji«. ¹³ Tu Bog, a ne Krist, treba postati referencijalna točka kršćanstva. Pitanje je samo: kakav Bog? Trebamo računati s tim činjenicama, trijezno ih promotriti i prosuditi njihove zamke i opasnosti.¹⁴

Sigurno, ako čovjek naših dana ozbiljno shvaća specifičnu kršćansku ideju kršćanstva, onda mu unitarni model srednjega vijeka više ne može poslužiti kao ideal; taj će model prije biti poviješću stvorena iznimka, u borbi protiv kojega je moderno doba u svojim počecima na nov način iznova otkrilo stare kršćanske impulse. Ili, drugim riječima: ako moderan proces sekularizacije shvatimo kao proces diferencijacije (N. Luhmann) u kojem se raskida spoj Crkve s državom, društvom, kulturom, znanošću itd., onda čak i s pravom možemo govoriti o kršćanskim korijenima moderne sekularizacije. Taj je proces, dugoročno gledano, oslobodio Crkvu od upletenosti u svjetovno i vratio joj slobodu da djeluje sebi primjerenom duhovnom snagom.

Za tu se nezavisnost danas treba iznova zalagati. Odnos Crkve i svijeta ne treba prenaprezati u kulturalnom pesimizmu današnjice niti ga gledati u znaku harmonije na irealno optimističan i, u krajnjem izvodu, nebiblijski način. Čovjek kao kršćanin ne smije podleći ni pesimizmu ni varljivim snovima o skladu. To se može dogoditi samo pod cijenu napuštanja uvjerenja da se svjedoči Istina, kao i pod cijenu odricanja od poslanja navještanja Evanđelja. Upravo zbog te opasnosti

¹² Usp. H. SCHOMERUS: *Pluralismus, Toleranz und Christenheit*, Nürnberg, 1961., 23.

¹³ Usp. P. BYRNE: John Hick's Philosophy of World Religions, u: *Scottish Journal of Theology* 1984., 289-301; usp. također N. BIŽACA, »Prijelaz preko Rubikona« ili o pluralističkoj teologiji religija, u: *Crkva u svijetu* 1995., 124-143.

¹⁴ Usp. B. SUTOR: *Politische Ethik*, Paderborn-München-Wien-Zürich, 1991., 160; usp. također L. BOYER: Jedinstvo vjere i teološki pluralizam, u: *Svesci* 25-26 (1975.), 28 i sl.; A. G. M. van MELSEN: Pluralizam i polarizacija, u: *Svesci* 27 (1975.), 6 i sl.

koja vrebala iz modernog načela slobode, ustrajnost na urođenoj duhovnoj snazi kršćanstva hitna je i neodloživa potreba.

Drugi vatikanski sabor govori o »legitima diversitas« (UR 17) i otvara vrata Crkve za nova traženja i za šire djelovanje. »Mi smo pluralisti, iako katolici, a to znači univerzalni« – izjasnio se papa Pavao VI. u svojem govoru na Veliku Gospu 1969. godine.¹⁵ Crkva danas prihvaća, kako tvrdi kardinal Ratzinger,¹⁶ liberalan model pluralističkoga društva. Ona je mjesto slobode, oslobođenja.

Shvaćanje Crkve kao »institucije kršćanske slobode« očituje se, dakako, i u njezinu današnjem povijesnom obliku, i u uvažavanju vjernika kao subjekata, baš kao i u oblicima sudjelovanja u životu Crkve. To je utoliko istinitije što se Crkva, u današnjem pluralističkom društvu, ne pokazuje ni ponajprije ni samo kao institucija, nego prije svega putem laika koji, i kao pojedinci i kao skupine, prodiru u društvo iznutra, vođeni svojom kršćanskom savješću. U tom se smislu Drugi vatikanski koncil tek počeo prihvaćati.

Pitanje je samo može li Crkva, ali i društvo, graditi i opstati na totalnom heterogenitetu pluralizma. Nije li potreban određen homogenitet, jedinstvo, kao izvor identiteta bez kojega nema života? Ili, kako ocijeniti pluralizam kao takav? Na ta pitanja nije lako pronaći odgovor. U svakom slučaju i u pluralističkoj stvarnosti treba ozbiljno računati na jedinstvo. Aristotel je u svojoj *Politici* o ovome ustvrdio da država treba biti i suglasje i jednoglasje.¹⁷

Ima područja na kojima bez dvoumljenja možemo prihvatiti pluralizam (primjerice pluralizam jezika i kultura). Znači li prihvaćanje pluralizma kulture i jezika i to da pluralizam nema granica? Što je s pluralizmom istine? Dobro je u ovom kontekstu pripomenuti istinu da se ne može prihvatiti pluralizam koji potiče nečovječnost.

Pluriformitet istine može se, dakle, opravdati kao smislen tako da najprije podemo od činjenice da se poštuje čovjeka. Na puno se načina – metodički – možemo približiti toj istini. Pluralizam znači mnogostrukost načina (metoda) u pristupu istini, a da to istodobno nije nužno relativizam ili subjektivizam. Postoje važni razlozi da se u približavanju istini prihvati pluralizam metoda. Usredotočenost na metode prikladno je sredstvo za traženje i ostvarivanje istine. No, pluralizam pre-

¹⁵ Usp. *Osserv. Rom.* 15.5.1969.

¹⁶ Usp. J. RATZINGER: *Kirche, Ökumene und Politik. Neue Versuche zur Ekklesiologie*, Einsiedeln, 1987.; usp. također P. M. ZULEHNER: *Pluralismus in Gesellschaft und Kirche. Angste, Hoffnungen, Chancen*, München-Zürich, 1988.; E. C. BIANCHI, R. RADFORD REUTHER: *A Democratic Catholic Church. The Reconstruction of Roman Catholicism*, New York, 1993., 256 i sl.

¹⁷ Usp. ARISTOTEL: *Politika*, 1263 b.

pušten metodama bez sadržaja postaje opasan i razoran, i za Crkvu u njezinu pastoralu i za društvo, kao što je to i individualna sloboda bez odgovornosti.

3. Nužnost i zadaća pluralizma

Ono što nas na temelju navedenih primjedbi najviše zanima jest temeljno pitanje odnosa Crkve prema procesu slobode na našem prostoru. To nam se pitanje čini odlučnim i za promišljanje zadaće kršćanstva, ali i njegove budućnosti u našem društvu.

Ozračje koje posljednjih godina na ovom našem tlu udišemo, kažemo nakon demokratskih promjena, nije više prisilno jednoglasno, bratstvo-jedinstveno. Izvukli smo se iz kućina marksističkog tipa kolektivizma. Puno je tome pripomogla i Crkva. Crkva je na našem području u tom ideološkom društvu trebala zatvorenost i jedinstvo. Za veći su joj i slobodniji uzlet bila podrezana krila. No, ni to staro društvo nije moglo živjeti izolirano. Globalni su procesi i u njemu imali svoje odraze. I u njih je ušao duh liberalizma.

Danas politički i ini pluralizam na našem tlu izvršava svoju funkciju i svojim izvanjskim rezultatima funkcionalnom političaru i uspješnom biznismenu prema zakonima logike liberalističkog društva daje određene prednosti. Sloboda je i dalje (istina, u drugom kontekstu i s drugim konotacijama) ostala čarobna riječ. Ima li ona u sebi kakav sadržaj? Mislim da je u pripremi odgovora na postavljeno pitanje nužno upozoriti na jednu staru istinu.

Sloboda ne bi smjela nikada ostati znak nezadovoljene potrebe koju bi se trebalo ispunjavati samoopravdanjem kao samoosiguranjem bez Boga, kako je to prepoznatljivo u liberalističkoj tradiciji. Trebali bismo ostati svjesni činjenice da što se moderna subjektivna sigurnost više trudi da preuzme ulogu Boga, to se u svojim očajničkim nastojanjima sve više iscrpljuje. Pokušaji slobode da se utemelji na samoj sebi vodili su, vode i vodit će u ponor. Oni su porodilište ne samo izoliranog individuuma i egoističnog osamljenika, nego i nesretnika i bezumnika.¹⁸ U tom je smislu F. Nietzsche bio izvršitelj oporuke modernizma. Kad je umro Bog, započelo je neprekidno umiranje čovjeka.

Kršćanska antropologija svjedoči da je čovjek položen na ono *biti drukčiji*. No, on nije samo igra mnogostrane drugotnosti. Dijelovi imaju pravo na cjelinu. U tom se smislu treba ograditi od liberalističkoga individualizma¹⁹ koji nijeće za-

¹⁸ Usp. M. WALZER: *The Communitarian Critique of Liberalism*, u: *Political Theory*, 1990., 6–23; J. RAWLS: *Political Liberalism*, New York, 1993.

¹⁹ Usp. kritiku MacIntyre'a i drugih zagovaratelja komunitarizma u suvremenoj etičko-političkoj misli. Usp. A. MacINTYRE: *After Virtue. A Study in moral Theory*, London, 1981., 218–222; M. SANDEL: *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge 1982, M. WALZER: *Spheres of*

jedninstvo, ali i od integracionalizma, kolektivizma i totalitarizma koji ubijaju individualnost, osobnost.

Crkva je na našim prostorima i u prošlom režimu svjedočila da je čovjek kao osobno biće više od uzorka jedne vrste, »slučaja« ponovljive naravi; on je biće otvoreno za puninu bitka, slobodan partner pred Bogom koji, dakako, u svojoj slobodi prihvaća i svoj Temelj. Stara kršćansko-augustinovska mudrost govori da je Bog čovjeku prisutniji nego što je čovjek samome sebi. Čovjek u sebi susreće Boga, tajna susreće Tajnu.

U odnosu između Boga i stvorenja jedinstvo i različitost nisu međusobno obrnuto razmjerni nego razmjerno rastu.²⁰ Tu otpočinje i istinska odgovornost i istinski pluralizam-humanizam, ekumenizam koji je više nego tek puka prizemna sociološka veličina, praksa potekla iz iskustva susreta stvora i Stvoritelja.

Na tragu tog promišljanja pluralizam za kršćanina nije i ne smije biti razlog zabrinutosti. Splet se zdravog pluralnog mišljenja približuje u čovjeku, u osobi. A tu je prilika Crkve i kršćanina. Najvažnija od svih službi koje bi mogla obavljati Crkva, a da pritom ostane vjerna svojemu poslanju, svodi se na zalaganje za ljudsku osobu i svjedočenje evanđeoske Istine. Ta Istina oslobađa (Iv 8,32). Ona je cilj i svrha slobode – oslobodenje. Samo po toj Istini koja je sâm Krist (Iv 14,6) Crkva ima pravo postojati i samo ona legitimira njezino javno zauzimanje stava kao i njezino zalaganje za neotuđiva ljudska prava. U tom smislu Crkva ne smije ostati defenzivna i pasivna. Ne smije se pomiriti s činjenicom da na bilo koji način bude gaženo ljudsko dostojanstvo koje čovjeku po naravi pripada.

Crkva, odnosno kršćanin, ne smije se radi toga prepustiti letargiji pa ni u tom smislu da ne zahvaća u dublja teološka razmišljanja.²¹ Samo će se dubokom teologijom moći i znati, u pluralizmu mišljenja, sačuvati i produbiti Istina koja oslobađa. Tu se ne smijemo pretjerano iscrpljivati u traženju metoda (pluralizmu metoda) kako svjedočiti i prenositi tu Istinu nego se usredotočiti na njezin sadržaj. U teologiji skoncentriranoj na metode Bog se svodi na značku ili parolu, a sami su konstrukti kao »hydrocentrale bez vode«. Pluralizam, ako ne želi ostati svrhom, samom sebi pretpostavlja sadržajni temelj.

Dobro se podsjetiti da je rezervoar Crkve dubina Božjega bogatstva. Naša teologija (teoretska i praktična) mora iznova postati svjesna da čovjeka današnjice

Justice, New York, 1983.; Ch. TAYLOR: Cross-Purposes: The Liberal-Communitarian Debate, u: N. L. ROSENBLUM (ed.): *Liberalism and the Moral Life*, Cambridge MA, 1989., 159–182.

²⁰ Usp. K. RAHNER: Probleme der Christologie heute, u: *Schriften zur Theologie I.*, Einsiedeln-Zürich-Köln, 1954., 183.

²¹ Usp. K. LEHMANN: L'Église dans la société pluraliste, u: *La documentation catholique* 3 (1996), 121 i sl.

sadržajno uvodi u to bogatstvo, u tajnu Trojstvenog Boga. Ekleziološki pojmovi kao *narod Božji*, *Tijelo Kristovo*, *Hram Duha Svetoga* trinitarne su slike prepune sadržaja.

Vjera nam kaže da je u Bogu odnos, osobna relacija. Ono što se u toj relaciji ostvaruje pluralitet je ljubavi Božanskih osoba. Prema tome, u Trojstvenom Bogu najprije, kao u pratemelju svega, susrećemo pluralnost po kojoj je i u kojoj je stvoreno sve što je stvoreno. Snaga, sadržaj i bit te jedinstvene pluralnosti jest *Ljubav*. Tu je ljubav jedinstvo i plodnost. Trojstvene su osobe u odnošenju (»Ja« prema »Ti«) u apsolutnom *sjedinenju* toliko da imaju samo *jednu božansku narav*, a *plodne* su u istome tako da Otac rađa Sina i sa Sinom nadiše Duha.²² U *biti-s* onoga na čiju smo sliku stvoreni, u Trojstvenom Bogu, susrećemo *bit* zajedništva i pluralnosti u dvije dimenzije: u *dimenziji jedinstva* – apsolutnog sjedinjenja i u *dimenziji pluralnosti* – nepojmljive plodnosti; plodnosti unutar samog Trojstva (»imanentno Trojstvo«), plodnosti izvan Trojstva, u stvorenju, osobito u čovjeku kao Božjoj slici (»transeuntno Trojstvo«).

I u svojoj objavi Bog istinuje simfoniju mnoštvenosti.²³ Jedinstvo kompozicije proizlazi od uvijek većeg, različitijeg Boga. Stoga je svijet kao Božje stvaranje bio, jest i bit će pluralistički. I čovjekov je odnos prema njemu pluralistički. No, on se ne može pojmiti ako u njemu nema jedinstva, onoga *Biti-s* (Duha, Božanske Ljubavi) prije ništa manje nego i danas.

Dvije dimenzije ljubavi jedinstva i pluralnosti u Bogu nisu nikad raskinute. Ako je tako u čovjekovu Originalu-Bogu, analogno treba biti i u Božjoj slici-čovjeku. Ljubav je uvijek pluralna i jedna. Naša se sloboda ostvaruje i ispunja u istini jedinstva ljubavi prema Bogu i prema čovjeku, u čemu je sadržan sav Zakon i Proroci.

Govoreći o ljubavi kao smislu slobode, kršćanska poruka ljudskoj razumnoj naravi daje orijentaciju, određuje joj smjer, pribavlja joj gotovo proročko i misionarsko nadahnuće. Ona zapravo osuđuje lažne absolute koji svojataju slobodu: idole – bez obzira na to kako se oni zvali: nacija, narod, kapital, rasa, klasa, potrošnja ili državna sigurnost. Upućujući na nužno Jedinog, kršćanstvo ga suprotstavlja svim drugim vrijednostima (u tom smislu i samo kršćanstvo treba shvatiti pluralističkim ili relativizirajućim!), ma koliko one bile uzvišene.²⁴ Ono time čuva prostor nuždan za donošenje promišljenih sudova i odgovornih odluka ali i drugotnosti drugoga kao osobe, ljubav koja drugome dopušta da bude drugi. Tu

²² Bog je Bitak-za (Otac). Bitak-od (Sin) i Bitak-s (Duh). (Usp. J. RATZINGER: *Freiheit und Wahrheit*, u: *Communio*, 1995., 527 i sl.

²³ Usp. H. U. von BALTHASAR: *Die Wahrheit ist symphonisch. Aspekte des christlichen Pluralismus*, Einsiedeln, 1972., 8.

²⁴ Usp. I. KOPREK: *Filozofska kritika totalitarizama*, u: *Obnovljeni život* 1996., 71–81.

je ontološki temelj društvenog života, onoga života koji danas nazivamo pluralističkim, demokratskim, tolerantnim. Tu je temelj i onoga što se unutar Crkve naziva *ekumenizam*. U tom je smislu pluralizam izazov ali i napor.

U sjeni ove istine, utemeljene i obogaćene teološkim sadržajem – Istinom, pluralizam u kojem živimo ne treba samo podnositi kao nužno zlo, nego ga poticati kao blagoslov i sadržajno prenositi kao najviše dobro. On izaziva stav za koji vrijedi ono Augustinovo načelo: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas*. Iz te nam je perspektive i pluralizam o kojem smo govorili i u negativnoj perspektivi zadatak i izazov.

Summary

PLURALISM IN CROATIA – A CHALLENGE FOR CHRISTIANS

Pluralism involves all parts of society. Croatia – in abandoning the totalitarian system is also a part of it. The Church in Croatia is confronted with the need to adapt to new conditions and is endeavouring to define its place and role under these new circumstances. Condemning unsound tendencies, the author is pleading in favour of healthy pluralism which, in his opinion, has to be based on the Trinity in one Godhead. It is only within the context of this consciousness that a place for effective love (which is immanent to Christianity) can be secured, which enables the other to remain the other. This is the ontological base of social life called pluralistic, democratic, tolerant, ecumenic.

Keywords: *Pluralism, Liberalism, Truth, Freedom, Person, Church, Trinity.*